

DEÁK CSILLAG

Faust sportcipőben

Aki az idei, legfontosabb nemzetközi képzőművészeti eseményeket szeretné megtekinteni, vásároljon egy új és kényelmes sportcipőt. Nem lesz elég a tízezer lépés. Ebben a képzőművészeti szuperévben a Velencei Képzőművészeti Biennáléval egybeesik az ötévente megrendezésre kerülő, világhiállításnak is nevezett 14. kasseli documenta, amire még rátesz egyet a nemzetközi münsteri szoborprojekt is. Tíz éve volt hasonló, akkor végigjártam mindhármat.

Velencében, a Giardini Központi épületébe érve újból az öt éve látott kasseli documenta13 villan be, ahol a főpályaudvaron az egyik ikonikus documenta installációt helyezték el, *Man Walking to the Moon* címmel. Az ég felé nyúló rúdon egy ember halad felfelé. A Giardini központi pavilonjának kivetítő vásznán két monumentális szikla között, kötélén egyensúlyozva halad egy férfi. Nem akármilyen kötélátúzó ez, egyik szikláról a másikra nagyméretű táblaképeket visz át a szakadék fölött. Takes Makhacheva Dagestan-i művész videojának címe *Tightrope*. Nem bírok továbbmenni, pedig tudom, estig se járom be az első helyszínt. Megnézem, milyen hosszúságú a video. 58,10 perc. Felállok, majd később visszatérek. A kötélátúzó még mindig hordja a képeket, és már tudom, ennek nem is lesz vége. Modern Sziszi-fusz. Nehezebb, mint a sziklagörgetés. A múzeumokon kívüli művészetek kihívásainak metaforája. Valószínű, a képeket nem nézi meg senki se. Ilyen rosszul áll a művészet szénája? Szccénája? Vagy csak a táblakép halott?

Valóban nem sokat látunk ezekből, ha megnézzük a Christine Marcel, a Pompidou Központ vezető kurátora által meghívott 120 művész alkotásait, vagy a 86 nemzeti pavilonban, az egykori hajóépítő műhely kilométer hosszú kiállítótermeiben, az Arsenaleban, és a város számtalan külső helyszínein, a palazzokban bemutatott műveket. Az idei biennále mottója *Viva Arte Viva*, ez amolyan mozgalmi, kissé provokatív, de mindenki számára érthető. Felkiállítás, éltetés, figyeljünk oda. És él a művészet, ha nem is érteni mindegyik megnyilvánulását. A tavalyelőtti kurátor sötét, pesszimista hangulatú kiállítása után Marcel az ideibe új színeket hoz, a szó szoros értelmében is. A központi pavilon kilenc terme, mintha a kilenc műsának adna időt és teret. *Színek, Föld, Művészek és Könyvek, Öröмок és félelmek, Közösségi tér, Hagyományok, Sámánok, Érzékek, és Az idő és a végtelen*.

Az *Öröмок és Félelmek* pavilonjában nekünk magyaroknak nincs okunk félelemre, csak örömmre. Hajas Tibor (1946–1980) egyéni kiállításnak is beillő fotósorozatát láthatjuk. Az igé-nyesen elhelyezett alkotások a nemzetközileg is elismert akcionista és performer művei a művész és a saját létezése (teste) közötti kapcsolatot térképezik fel. Portréinak legfőbb kép-tárgya saját teste és a test kötelékeitől való megszabadulás.

A művészi munka folyamatának bemutatása is egyik alapja a biennálének. Szőnek, fonnak, és nem csak, mint Párkák, vagy Penelopék, de mint Ariadnék is. Varnak, ragasztanak, barkácsolnak. A meghívott művész közül többet is megfigyelhetünk alkotómunka közben.

* Velence, 2017. május 13 – 2017. november 26.

Zenestúdiót is látunk, vagy inkább hallunk a francia pavilonban, próba közben. De a művészek lebegnek is, levitálnak, fekszenek a pamlagon, vagy éppen alszanak, de ekkor is munka közben vannak. Nem szabadulhatnak a művészettől.

A Ludwig Múzeum pályázatával választotta ki a magyar pavilonban látható pályamunkát, alkotó: Várnai Gyula, kurátor: Petrányi Zsolt. A múlt feltartóztathatatlan. Szóljon az háborúról vagy békéről. A hidegháború idején a békéről: *Peace on Earth!* – világít a hatalmas neon reklám, a galamb még mindig nem repült el, csak készül. A projekt az utópiát, a béke utópiáját állítja célkeresztbe, de galambra nem lövünk. Rohanunk vissza az időben. Körhintán, a föld felett, szaladnak a fák, forog velünk a világ. És a körhintából már csak egy ülés vasváza maradt meg, *Őt perc*, mint installáció. Akár egy talicska is lehetne, de ki tudná ezt már eltolni? El van tolvá. Várnai Gyula kiállítása felidézi a jövő és a múlt utópiáinak elképzeléseit, és a jelen kihívásaival szembesíti őket. Szivárványt rak ki a szocializmus színes jelvényeiből. Az utópia visszfénye, ma senki se tűzi ki ezeket. A szivárvány íve, mint egy megrikított szemöldök, egyre kevesebb jelvényt tartalmaz. A montázszerű munkák felülírják a múlt utópiáit.

A román pavilonban a 91 éves Geta Brătescu, *Jelenések* című kiállításán hatalmas életművének főbb állomásai láthatók, az alkotófolyamatokra utaló reflexiókkal. Az *Oliver asszony utazókosztümben*, 1980 című kollázson a művésznő önarcképe egybeolvad írógépével, mert íróként is alkot, ő így utazik. Minket is magával ragad munkáival.

Az argentin pavilonban Claudia Fontes gigantikus fehér lova fölugrik, teste meghajlik, és megfeszül, előtte életnagyságú kislány áll és egy kézmozdulattal megállítaná a lovat. A kislány képviseli az emberi gesztust. Nem tudni, hogy ez sikerül-e, a kislány se tudja a végeredményt, egyik kezével eltakarja szemét, arcát. A lóerő hatalmát itt nem csak az állat és ember kapcsolatára vonatkoztatva érezzük, hanem motorizált, egyre nagyobb sebességre vágyó, elembertelenedő világunkra is.

A kínaiak az árnyékszínházhoz nyúlnak vissza, multimédia fal mögött két idős férfi mozgatja a figurákat, négyen tradicionális hangszereken játszanak és elmesélik egy hegy történetét, melyet emberi erővel hordtak el és a törmelékkel egy tengert töltöttek meg. A közösség erejét, a generációk kitartását mutatják be. De még számos alkotáson keresztül találkozunk a kínai művészekkel.

Az orosz pavilonban nem annyira a színek, mint inkább a multimédia reprezentált. Fény- és akusztikus effektek kísérik a meszerű figurákat, video szekvenciák követik egymást, művészettörténeti idézetekként ránk köszön Max Ernst és Picasso is. A sok apró figura a kínai agyagkatonákat idézi fel bennem.

Ausztrália is a migrációról szól, Tracey Moffet magát szobalányként ábrázolja, utalva a sok elrabolt aboriginis kisgyerek drámájára, akiket szolgasorsba kényszerítettek a fehér ott-honokban, *Body Remembers*. A pavilon homlokzatán fut egy video, fent, magasan. Igen. Mi messziről nézzük a dolgokat, a migráns problémát is, és így ítélkezünk. A tunéziai pavilonban útlevelet készíttethetünk, ujjlenyomatunkkal igazoljuk magunkat és máris birtokolhatunk egy türzikék útlevelet, egy új szabad országét, a 250 ezer évvel ezelőtt megszűnt szuperkontinensét, amikor még az öt kontinens egyet alkotott. A kérvényező uja stigmaként kéklik, igényelték ezt a szolgáltatást.

A cseh pavilon installációja talán még nem hatyúdala a 76 éves Jana Želibskánek. A swarovski kristályként csillogó mesevilág hatyúja a falra vetített tenger előtt himbálózna, már

annyira giccsesek, hogy pop artnak is érezhetjük. A cím *Swan Song – Don't Be Naive* figyelmeztet, eszünkbe ne jusson ezt mesének felfogni.

Az osztrák pavilon előtt fejre állított teherautó áll. Nem baleset történt. A jármű kilátó toronnyá avanszált Erwin Wurm installációjaként. Meredek lépcsőn mászunk fel, a rögtönzött kilátón kihelyezett táblán olvassuk: *Csendben lenni és a Földközi tengert nézni*. Forgunk körbe, de tenger egy csepp se, az csak a fejünkben létezik, ezt mi magyarok talán még inkább érezzük. Bent a pavilonban retró lakókocsi áll. A korábbi migrációra és mobilitásra utal, amikor a 60-as évektől kezdődően lakókocsik hada kígyózott az autópályákon, vendégmunkások, turisták. Itt is felhívást olvasunk, használjuk a kiállított tárgyakat, objekteteket, így mi is egyperces szobrokká válhatunk. Már Andy Warhol mondása is elavult, hogy mindenkire vár tizenöt perc hírnév? Végre van humor és saját magunkat is kinevethetjük, de azért nem feledjük a lakókocsi oldalán díszelgő nevet: Narrenshiff, Bolondok hajója, bolondozunk is. Wurm installációja Brigitte Kowanz *Licht Raum* installációját, fény termét sem tudja beárnyékolni, inkább ellenpontként szerencsés társításnak érezzük, erősítik egymást. A fény, mint anyagtan szobrászat, virtuális környezet neonfényekkel, tükrökkel és internet adatokkal. A fény, nem mint szín, hanem információként jelenik meg, a telekommunikáció korának univerzális kódja, miközben a tér kiterjesztése is.

Az idő és végtelen pavilonjában eltévedhetünk Alicia Kwade installációjában és eltévedünk az Arsenale pavilonjainál is, másik magyar meghívott művész, Csörgő Attila kiállítását keresve. A legutolsó kiállítótérben, kormos, füstös raktárhelyiségben találjuk meg. *Clock Work*, 2017. Az öt évvel ezelőtti kasseli dokumentárhoz képest itt működik az installáció. Mérnöki pontossággal. Az idő, a tér és a végtelen kapcsolatát követhetjük szemmel, eddig soha nem tapasztalt módon. Einstein talán somolyogna. Az idő nem egy irányba folyik és ezt nem csak a fényvel kirajzolódó végtelen jel érezteti. Szimbolikus az is, hogy ez a kiállítás zárja a sort, ahol az idő megfordítható. De nem ér véget, mi is visszafordulunk.

Évek óta keresik a kurátorok a megoldást, hogyan alakítható át a náci múlttal terhelt grandiózus, Germania nevet viselő német pavilon, és tesznek is róla. Volt olyan, hogy a padlót törték fel, két éve bravúrosan pavilont cseréltek a franciákkal, a tavalyi építészeti biennálén pedig több helyen kitörték az oldalfalat, valóságos átjáró házzá alakítva az épületet. Idén még ezt is tudták, német szóval élve, überolni. A tavalyi lyukakat befalzták, magas börtönráccsal vették körül az épületet. A bekerített részen fekete véredek, dobermann kutyák kószálnak, vigyázzák a pavilont. Fekete sportruhás, sportcipős fiatalok mozognak az épület előtt, lógnak a kerítés tetején, néha széttárlják karjukat, mintha repülni akarnának, mint a Titanic film szerelmepárja. Vagy a keresztre feszítést imitálnák? Nem tudhatjuk, mi vár ránk az épületben, hatalmas sort kell végig állni, míg bejutunk. Üvegkalitkába érkezünk, akváriumba, amiben nincs víz, nem fulladozunk, mégsem érezzük komfortosan magunkat. Mintha zombik vennének körül, közöttünk és alattunk. Egy méterrel megemelt üvegpadrón járunk, látjuk, mi történik, benne vagyunk a történetben, idegenként, megfigyeltként és megfigyelőként. Hatalom és tehetetlenség, önkény és erőszak, ellenállás és szabadság, az átláthatóság és bezártság kettős érzése harcol egymással. Fent és lent. Hang, mozgás. Anne Imhof: *Faust* című performansa öt órás műsor, így annak csak részleteit láthatjuk, illetve a részlet részletét, mert figyelmünket tudatosan több irányba csábítják, mai világunk ránk törő agresszív ingereit imitálva. Nem láthatjuk egyben a dolgokat, arra nincs lehetőségünk és időnk se. Kísérleti alanyok vagyunk, hogyan reagálunk a testi erőszakra, tárgyakká válunk-e. A performansz az egzisztén-

ciális kérdéseket absztrakt és konkrét formában is felvillantja. Itt az osztrák pavilonnal ellentétben, nem egyperces szobrokat látunk. Az üvegpalcokon a lemerevedett testek egyszerre szobrok és kirakatba kitett áruk is. Benzinyomokból kis tüzek lobbannak fel, tűzoltó csőből vízsugár tör fel, parittyából kis acél golyók gurulnak, de a főszereplők a testek. A *Faust* címnek kettős értelme van, nem csak a fausti paktumra, hanem a Faust (a német szó jelentése ököl), mint az erőszak, és az ellene folyó lázadás megjelenik. A szokatlan hangok, kutyaugatás, a zene azt sugallja, mintha világvége közeledne, fent és lent egybeolvad, akár a lassú, törékeny, hol barátságos, hol ellenséges, gonosz, vonagló testek. Az idei Arany Oroszlán díj beanyozza a német pavilont, talán ezután már nem kell alakítani rajta.

Ha még bírunk sorba állni, kincskeresőknek Damien Hirst monumentális kiállítását ajánljuk. Az se biztos, hogy kincset találnak, de az valószínű, hogy a látványt nem szemlélik közböbösen. Viva Arte Viva. A művészet köszöni szépen, megvan, él. Energiát sugároz, fel- és megismerhetetlen, vonzza az emberi tekintetet. Hatása alatt állunk. Immár több ezer éve. Keressük a nyitját, miért és miként hat ránk. Mostra ez, egyetemes és lokális. Kánont teremt is, vagy kánont igazoló. Az egyetemes művészettörténetbe való beemelése egyik helyszíne. Aratója. Mert látni, hogy a képmintés, egy képtelen kiállítás két hegycsúcson Noét is idézi, a vízőzönt, figyelmeztetés. Van mit menteni.

KÖLÜS LAJOS

A művészetekbe kapaszkodik a világ

Velencében biztosan. Christine Macel főkurátor (a negyedik nő, aki vezetheti a 120 éves Velencei Biennálét) teret ad a fiatal művészeknek, miközben újból megmutatja azokat, akik túl korán meghaltak, vagy azokat, akik a műveik jelentőségének ellenére ismeretlenek a nyilvánosság számára. Anna Halprin (Közösség pavilon), egy gyönyörű kilencvenhét éves nő videója, a *Planetary Dance* közösségi cselekvést és kulturálisan hibrid rituálét mutat, a békét népszerűsíti és összekapcsolja az embert és a természetet.

Vajiko Chachkhiani (*A Living Dog in the Midst of Dead Lions*, grúz pavilon) egy bányászvárosban talált elhagyott, tradicionális faházában – belül – láthatatlan forrásból megállíthatatlanul esik az eső. A Chachkhiani egy homályos apokalipszisra (vízőzönre?) utal: visszatérő rémálomunk lehet az elhagyott otthon a város szélén, egy időtlen, ökológiai borzalom nyomán. Ronkon Bukta Imre szentendrei *Levitáció* című kiállításon látható házával. Bukta installációjában is bent esik, esik az eső. A művészet nem ismer határokat, időt és teret, szabad. De nem véletlen, hogy a két mű mögött hasonló múlt, tapasztalat áll. Geoffrey Farmer ijesztő, de szerethető gejzírje (*A way out of the mirror*, kanadai pavilon) is az idő, a pillanat, az emlékezés, a megőrzés kérdéseit veti fel. Aki átmegy a pavilonon, egy napsütötte erkélyre jut, ahonnan a velencei vizekre láthat, és elolvashatja Farmer szövegét, amely a jelenlévő tárgyak eredetét taglalja.